

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2024

ΟΙΚΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ & ΕΜΠΟΡΙΑ ΑΝΘΡΩΠΩΝ

ΚΑΤΕΥΘΥΝΤΗΡΙΕΣ ΟΔΗΓΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΝΤΟΠΙΣΜΟ ΠΙΘΑΝΩΝ ΘΥΜΑΤΩΝ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ
Γραφείο Εθνικού Εισηγητή για την
Καταπολέμηση της Εμπορίας Ανθρώπων

Εθνικός Μηχανισμός Αναφοράς για την
Προστασία Θυμάτων Εμπορίας Ανθρώπων

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Στο πλαίσιο της αναφοράς πιθανών θυμάτων εμπορίας ανθρώπων στον Εθνικό Μηχανισμό Αναφοράς για την Προστασία Θυμάτων Εμπορίας Ανθρώπων (EMA) και της περαιτέρω επικοινωνίας με τους επαγγελματίες πρώτης γραμμής, η ομάδα διαχείρισης του Μηχανισμού στο Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης (ΕΚΚΑ) διαπίστωσε την ανάγκη για περαιτέρω συζήτηση και παροχή κατευθυντήριων γραμμών αναφορικά με την καταναγκαστική εργασία, και ειδικότερα την καταναγκαστική οικιακή εργασία, που αποτελεί μία από τις πλέον αθέατες μορφές εμπορίας ανθρώπων, καθώς λαμβάνει χώρα μέσα σε ιδιωτικούς χώρους κατοικιών, και τα θύματά της είναι δύσκολο να εντοπιστούν και να λάβουν υπηρεσίες προστασίας. Θύματα αυτής της μορφής εκμετάλλευσης είναι άτομα που εργάζονται χωρίς επαρκείς απολαβές, ή και χωρίς καθόλου αμοιβή, και συχνά υπό καθεστώς περιορισμού της ελευθερίας τους, ενώ συχνά υφίστανται ψυχολογική ή και σωματική κακοποίηση. Οι συνθήκες εργασίας των θυμάτων περιλαμβάνουν, περαιτέρω, πολύωρη ή αδιάκοπη εργασία, ή διαθεσιμότητα προς εργασία όλο το 24ωρο, χωρίς δικαιώματα, όπως ανάπαυση, άδεια ή ασφάλιση, και διαμονή σε ακατάλληλες συνθήκες. Τα θύματα ανήκουν συνήθως σε ευάλωτες κοινωνικές ομάδες, συμπεριλαμβανομένων των γυναικών και των παιδιών.

Με αφορμή την παραπάνω συζήτηση, το παρόν κείμενο στοχεύει στην ενημέρωση των επαγγελματιών πρώτης γραμμής, αναφορικά με τις ιδιαιτερότητες της καταναγκαστικής οικιακής εργασίας, και στην έγκαιρη αναγνώριση των ενδείξεων για τον εντοπισμό των θυμάτων και την περαιτέρω αποτελεσματική προστασία αυτών.

Αθήνα, Δεκέμβριος 2024

Η Ομάδα Διαχείρισης του EMA,
Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης

ΓΕΝΙΚΑ

Μεταξύ των μορφών που μπορεί να λάβει η καταναγκαστική εργασία, δηλαδή η εργασιακή εκμετάλλευση στο πλαίσιο της *εμπορίας ανθρώπων*, υπό την έννοια του άρθρου 323Α του Ποινικού Κώδικα (εφεξής Π.Κ.), περιλαμβάνεται και η **καταναγκαστική οικιακή εργασία** (*domestic servitude*). Χαρακτηριστικό στοιχείο της εν λόγω μορφής εκμετάλλευσης είναι το γεγονός ότι η εργασία παρέχεται **στο πλαίσιο μίας οικιακής ομάδας και κυρίως εντός των ορίων της ιδιωτικής κατοικίας του/της εργοδότη/-τριας**, και συνήθως συνοδεύεται από **πολύ χαμηλή ή καθόλου αμοιβή**. Τα θύματα μπορεί να εκτελούν μία σειρά από εργασίες, όπως *μαγείρεμα, καθαρισμός, πλύσιμο ρούχων, φροντίδα παιδιών και ηλικιωμένων, και άλλες κατά περίπτωση οικιακές εργασίες*. Πολύ συχνά **διαβιούν στην οικία όπου εργάζονται, έχουν περιορισμένη ελευθερία κινήσεων**, υφίστανται **διαφόρων μορφών βία**, ενώ βρίσκονται συνεχώς στη διάθεση του/της εργοδότη/-τριας για την **παροχή εργασίας οποιαδήποτε ημέρα και ώρα** της εβδομάδας.

ΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ & ΣΧΕΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Σύμφωνα με τη Σύμβαση Αρ. 189 της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας, **ως «οικιακή εργασία» ορίζονται οι εργασίες που εκτελούνται σε ένα νοικοκυριό ή για ένα νοικοκυριό ή νοικοκυριά και «οικιακός εργαζόμενος» νοείται κάθε πρόσωπο που εμπλέκεται στην οικιακή εργασία στο πλαίσιο σχέσεως εργασίας¹**. Ο όρος «οικιακή εργασία» καλύπτει ένα ευρύ φάσμα εργασιών και υπηρεσιών, που ποικίλλουν από χώρα σε χώρα και που μπορεί να διαφέρουν ανάλογα με την ηλικία, το φύλο, την εθνική/εθνοτική καταγωγή και το νομικό καθεστώς των συγκεκριμένων εργαζομένων, καθώς και το πολιτιστικό και οικονομικό πλαίσιο στο οποίο εργάζονται.

Στην πράξη, ωστόσο, πολύ συχνά οι οικιακοί/-ες εργαζόμενοι/-ες **δεν απολαμβάνουν των δικαιωμάτων και προνομίων άλλων εργασιακών κλάδων**, μεταξύ των οποίων περιλαμβάνεται η *σύναψη σύμβασης εργασίας, το νόμιμο ωράριο, συμπεριλαμβανομένου του προβλεπόμενου χρόνου διαλειμμάτων και άδειας, η ελάχιστη αμοιβή, η υγειονομική περίθαλψη, η κοινωνική ασφάλιση, τα επιδόματα μητρότητας κ.λπ.* Σε πολλές χώρες, η παροχή οικιακής εργασίας δεν θεωρείται ως επίσημη μορφή εργασίας, αλλά ως “άτυπη βοήθεια” στις δουλειές του σπιτιού, και συνεπώς δεν ρυθμίζεται από την εθνική εργατική νομοθεσία².

Ωστόσο, ακόμα και σε χώρες όπου το εν λόγω είδος εργασίας αναγνωρίζεται από τον νόμο, η εφαρμογή των ρυθμίσεων είναι συχνά προβληματική. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το γεγονός της έλλειψης αρμοδιότητας εκ μέρους των επιθεωρητών εργασίας, και άλλων αρμόδιων αρχών, να διενεργούν ελέγχους και να επιθεωρούν τις συνθήκες εργασίας εντός ιδιωτικών οικιών. Τέλος, σε περιπτώσεις στις οποίες ο/η εργοδότης/-τρια φέρει διπλωματική/προξενική ιδιότητα απολαμβάνοντας αστικής και ποινικής ασυλίας³, όπως προβλέπεται από το διεθνές δίκαιο, οι

¹ International Labour Organization, C189- Domestic Workers Convention, 2011 (No. 189), available at <https://normlex.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C189>

² Για την Ελλάδα π.χ. βλ. Ζερδελή *Εργατικό Δίκαιο Ατομικές Εργασιακές Σχέσεις* Σάκκουλας, σελ. 56: «Λόγω της ιδιάζουσας φύσης των υπηρεσιών που προσφέρουν και των ειδικών περιστάσεων υπό τις οποίες αυτές παρέχονται παρατηρείται στη νομολογία η τάση διεύρυνσης των εξαιρέσεων από την προστατευτική εργατική νομοθεσία».

³ Οι διπλωματικοί/προξενικοί υπάλληλοι, ανεξάρτητα από τα σχετικά προνόμια και ασυλίες, οφείλουν να σέβονται τους νόμους του παρ' ω η διαπίστευση Κράτους, συμπεριλαμβανομένων των διατάξεων της εργατικής νομοθεσίας και των σχετικών περί θεμελιωδών δικαιωμάτων, μεταξύ άλλων.

οικόσπιτοι/-ες ή οικιακοί/-ές εργαζόμενοι/-ες εντός της διπλωματικής/προξενικής κατοικίας καθίστανται ιδιαίτερα ευάλωτοι/-ες στον κίνδυνο να υποστούν εργασιακή εκμετάλλευση.⁴

Ιδιαίτερης προσοχής χρήζει η *διάκριση* μεταξύ περιστατικών καταναγκαστικής εργασίας ως εμπορίας ανθρώπων, δηλαδή τέλεσης ποινικού αδικήματος υπό την έννοια του άρθρου 323Α Π.Κ., και περιπτώσεων μόνης παραβίασης της εργατικής ή ασφαλιστικής νομοθεσίας. Σύμφωνα με την έννοια την οποία αποδίδει η Διεθνής Οργάνωση Εργασίας στην καταναγκαστική εργασία, η εν λόγω μορφή εκμετάλλευσης πρέπει να περιλαμβάνει εργασία ή υπηρεσία η οποία παρέχεται **χωρίς την ελεύθερη συναίνεση του ατόμου και υπό την απειλή κύρωσης**. Συνεπώς, η μόνη παραβίαση κατοχυρωμένων εργασιακών δικαιωμάτων δεν συνεπάγεται αυτόματα την ύπαρξη εργασιακής εκμετάλλευσης, εκτός αν συντρέχουν και άλλοι παράγοντες. Στο πλαίσιο αυτό, κρίνεται απαραίτητο να διερευνώνται εξατομικευμένα οι συνθήκες παροχής της εν λόγω εργασίας, και συγκεκριμένα:

- το **είδος** και ο **όγκος** της παρεχόμενης εργασίας,
- η **αμοιβή** και το πώς αυτή διαμορφώνεται,
- οι **συνθήκες εργασίας και διαβίωσης**, μεταξύ των οποίων το ωράριο, η παροχή άδειας, οι συνθήκες υγιεινής, διατροφής και ύπνου κ.ο.κ,
- η **απειλή κυρώσεων** (π.χ. απειλή ποινικών κυρώσεων ή άλλης τιμωρίας, όπως της απώλειας δικαιωμάτων και προνομίων, της χρήσης βίας, του περιορισμού/εγκλεισμού κ.ο.κ.), η χρήση άλλων **μέσων εξαναγκασμού/** ή άλλων μέσων απόσπασης και διατήρησης της (φαινομενικής) συναίνεσης του θύματος, όπως η **εξαπάτηση** ή **παραπλάνηση**, η **εκμετάλλευση της ευάλωτης θέσης** του τελευταίου και η **κατάχρηση εξουσίας** εκ μέρους των δραστών και
- ο **σκοπός του/της δράστη/-ιδας**, δηλαδή ο **δόλος** του προσώπου που καρπώνεται το κέρδος από την εργασία του θύματος.

Ομοίως, οι ως άνω παράγοντες πρέπει να λαμβάνονται υπόψιν και για τη *διάκριση* μεταξύ καταναγκαστικής εργασίας ως εμπορίας ανθρώπων και **βοήθειας που μπορεί εύλογα να αναμένεται από συνοικούντες ή μέλη της οικογένειας**. Ιδιαίτερη δυσκολία παρουσιάζουν περιπτώσεις κατά τις οποίες ενήλικα ή ανήλικα άτομα, μέλη οικογένειας (σύζυγοι/σύντροφοι, βιολογικά ή υιοθετημένα τέκνα, εγγόνια, ανίψια) αναλαμβάνουν εργασίες στο πλαίσιο συντήρησης του νοικοκυριού και/ή του βιοπορισμού της οικογένειας (αγροτικές εργασίες, εκτροφή ζώων, εργασία σε οικογενειακή επιχείρηση, μεταξύ άλλων), και χρήζουν περαιτέρω διερεύνησης.

Συγκεκριμένα πρέπει να συνεκτιμώνται τα εξής:

- ✘ το είδος και ο όγκος της παρεχόμενης εργασίας, *ανάλογα* με το φύλο, την ηλικία, την κατάσταση υγείας του ατόμου, μεταξύ άλλων,
- ✘ οι συνθήκες διαβίωσης και η μεταχείριση του ατόμου *σε σχέση* με τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας,
- ✘ η οικονομική κατάσταση και το εν γένει βιοτικό επίπεδο της οικογένειας,
- ✘ τυχόν ιδιαίτερα πολιτισμικά χαρακτηριστικά,

⁴ OSCE/Office of the Special Representative and Co-ordinator for Combating Trafficking in Human Beings, *How to prevent human trafficking for domestic servitude in diplomatic households and protect private domestic workers* (Vienna, 2024)

- ✘ η τυχόν απαγόρευση φοίτησης του ανήλικου ατόμου σε σχολείο και η *πραγματική* δυνατότητα πρόσβασης στην εκπαίδευση εν προκειμένω,
- ✘ η ύπαρξη ελεύθερου χρόνου,
- ✘ η τέλεση εργασιών υπό την απειλή τιμωρίας ή η επιβολή τιμωρίας σε περίπτωση μη εκπλήρωσης ή μη επαρκούς εκπλήρωσης των καθηκόντων, και
- ✘ η *πρόθεση* του/της δράστη/-ιδας να προσποριστεί ίδιον παράνομο όφελος από την εργασία του ατόμου.

ΕΝΔΕΙΞΕΙΣ

Ειδικότερα για τη διερεύνηση περιπτώσεων **καταναγκαστικής οικιακής εργασίας**, οι παρακάτω **ενδείξεις** συντείνουν στην παραδοχή ότι πρόκειται για πιθανή περίπτωση εργασιακής εκμετάλλευσης:

- ✓ Απουσία νόμιμης σύμβασης εργασίας, υγειονομικής και ασφαλιστικής κάλυψης.
- ✓ Αδυναμία παραίτησης/ανάκλησης συναίνεσης στην παροχή εργασίας και αλλαγής εργοδότη/-τριας.
- ✓ Ο όγκος της παρεχόμενης εργασίας είναι δυσανάλογος των αντικειμενικών δυνατοτήτων του/της εργαζόμενου/-ης, με έμφαση στις προβλέψεις της εργατικής νομοθεσίας περί ωραρίου και διακοπών/διαλειμμάτων, αλλά και στα προσωπικά χαρακτηριστικά, όπως το φύλο, η ηλικία, η αναπηρία και η κατάσταση εγκυμοσύνης, μεταξύ άλλων.
- ✓ Η αμοιβή είναι χαμηλή, καθυστερεί υπερβολικά ή παρακρατείται, εν όλω ή εν μέρει, λόγω αποπληρωμής κάποιου επικαλούμενου χρέους ή λόγω επιβολής “ποινής” για τη μη αποτελεσματική εκπλήρωση των καθηκόντων του/της εργαζόμενου/-ης, ή και χωρίς καμία αιτιολογία.
- ✓ Η αμοιβή δίνεται “σε είδος”, με τη μορφή τροφής ή/και διαμονής.
- ✓ Ο/Η εργαζόμενος/-η υφίσταται βία, σωματική, σεξουαλική, λεκτική ή συναισθηματική, ή δέχεται απειλές προς τον/την ίδιο/-α (π.χ. απειλή καταγγελίας στις Αρχές ή απειλή χρήσης βίας/θανάτου) ή προς τους οικείους του/της.
- ✓ Ο/Η εργαζόμενος/-η δεν δικαιούται ξεκούρασης (π.χ. στέρηση διαλειμμάτων, άδειας, ελεύθερου χρόνου ή/και ύπνου) ή προσωπικού χώρου (π.χ. συνωστισμός περισσότερων εργαζομένων στον ίδιο χώρο).
- ✓ Ο/Η εργαζόμενος/-η στερείται τροφής ή η παρεχόμενη τροφή είναι ακατάλληλη (π.χ. ελάχιστες ποσότητες, χαλασμένη/ληγμένη τροφή ή αποφάγια).
- ✓ Οι συνθήκες υγιεινής είναι ακατάλληλες (π.χ. απουσία μπάνιου/τουαλέτας).
- ✓ Οι συνθήκες ύπνου είναι ακατάλληλες (π.χ. έλλειψη κρεβατιού ή/και στρώματος, ο/η εργαζόμενος/-η κοιμάται στην κουζίνα ή σε αποθήκη/πατάρι ή άλλο ακατάλληλο χώρο).
- ✓ Τα ταυτοποιητικά έγγραφα του/της εργαζόμενου/-ης παρακρατούνται από τον/την εργοδότη/-τρια.
- ✓ Παρακράτηση άλλων προσωπικών ειδών (π.χ. κινητό τηλέφωνο, πορτοφόλι).
- ✓ Παρεμπόδιση/άρνηση παροχής ιατροφαρμακευτικής φροντίδας.

- ✓ Ο/Η εργοδότης/-τρια απαγορεύει στον/στην εργαζόμενο/-η να εξέρχεται της οικίας ή περιορίζει τις εξόδους του/της με υποχρεωτική συνοδεία και μόνο στο πλαίσιο της εκπλήρωσης των εργασιακών καθηκόντων (π.χ. ψώνια για το νοικοκυριό).
- ✓ Ο/Η εργοδότης/-τρια εμποδίζει την επαφή του/της εργαζόμενου/-ης με το οικογενειακό ή φιλικό του/της περιβάλλον.

ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΠΙΘΑΝΟΥ ΘΥΜΑΤΟΣ & ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ

Αρκούν κάποιες από τις παραπάνω ενδείξεις για τη στοιχειοθέτηση πιθανής περίπτωσης εμπορίας ανθρώπων με τη μορφή της καταναγκαστικής οικιακής εργασίας, εφόσον πληρούνται το τρίπτυχο **ενέργεια – μέσον – σκοπός**, όπως απαιτεί ο ορισμός του αδικήματος.⁵

Με τον εντοπισμό και την ταυτοποίηση ενός ατόμου ως πιθανού θύματος εμπορίας ανθρώπων, ενεργοποιούνται οι [προτυποποιημένες διαδικασίες λειτουργίας του EMA](#) που αφορούν τα βασικά στάδια προστασίας του θύματος, συμπεριλαμβανομένης και της διαδικασίας αναφοράς στον EMA.

Για περισσότερες πληροφορίες/ διευκρινίσεις, μπορείτε να απευθυνθείτε στην **Ομάδα Διαχείρισης του EMA**:

@
ema.info@ekka.org.gr
ema.helpdesk@ekka.org.gr
ema.training@ekka.org.gr
ema.nomiko@ekka.org.gr

Τηλέφωνα
+30 213 2039 772, -620, -756

Ιστοσελίδα ΕΚΚΑ

⁵ «Η πρόσληψη, μεταφορά, διακίνηση, στέγαση ή υποδοχή προσώπων, συμπεριλαμβανομένης και της ανταλλαγής ή της μεταβίβασης εξουσίας επί των προσώπων αυτών, με την απειλή της χρήσης ή τη χρήση βίας ή άλλων μορφών εξαναγκασμού, με απαγωγή, απάτη, παραπλάνηση, κατάχρηση εξουσίας ή ευάλωτης θέσης ή με πληρωμή ή αποδοχή χρημάτων ή άλλων απολαβών για την εξασφάλιση της συναίνεσης προσώπου κατέχοντος εξουσία επί ενός άλλου, με σκοπό εκμετάλλευσης.»